

ΒΙΒΛΙΟ

Μυθιστόρημα δύο χιλιετιών

Το «Χαιρέας και Καλλιρρόη» του Χαρίτωνος Αφροδισιεύς, μεταφρασμένο στη νέα ελληνική από τον Β. Λεντάκη

Χαρίτωνος Αφροδισιεύς «Χαιρέας και Καλλιρρόη». Μετάφραση: Βασίλης Λεντάκης. Αθήνα 1995, σελ. 146.

20ού. Ο πυρήνας του κανόνα μπορεί να συνοψιστεί στο εξής απλό (και ατλοικό) εξελικτικό σχήμα: Το «παισιόμο», η δοκιμασία, ο θρίαμβος του έρωτα. Το ευθύγραμμο αυτό σενάριο διανθίζεται από παντομίμα τυπικών θεμάτων (πειρατεία, απαγωγή, πώληση δούλου, νεκροφάνεια, έκθεση και επανεύρεση τέκνου, σημάδιακο όνειρο κ. ά πολλά) για να καταλήξει μετά από αχαλινώτη περιπέτεια και περιήγηση των ερωτευμένων, στο λιμάνι της ευτυχίας τους.

Λογοτεχνία πέρα για πέρα αντιρεαλιστική, αντλεί τα φανταστικά υλικά της από ποικίλες πηγές, γραμματικές, εθνολογικές, θρησκευτικές, μέσα στο πλαίσιο του συγκρητισμού, που έγινε άφιξη και έκφραση της εποχής. Μιας εποχής παραγμένης και απειλητικής για τα άτομα των κοινωνιών που, με την κατάρρευση των πόλεων-κρατών και τη δημιουργία της ελληνιστικής οikumένης, διέλυσε την παλιά βεβαιότητα για τον κόσμο και τους συνεκτικούς του μύθους, τη βεβαιότητα εκείνη στην αρχαιότερη γραμματεία, μέσα από τη διαλεκτική του Λόγου και του Μυστηρίου, αποκάλυψε το τραγικό βάθος κάτω από τη συνήθως αδιατάρακτη επιφάνεια. Τώρα όσο τα γεωγραφικά όρια επεκτείνονται, οι κοινωνίες μεγαλώνουν, οι πόλεις γίνονται μεγαλουπόλεις, τόσο οι πολλές μετατρέπονται σε άτομα που επιδιώκουν την ασφάλεια του ιδιωτικού χώρου, την εύνοια της τύχης, που πια έχει γίνει θεά.

Η λογοτεχνία γίνεται κατευθυντική - αρκετά απειλεί η πραγματικότητα. Ως «ρεμедиόν» και ψυχογόνια, η λογοτεχνία βρίσκει στο αυτόκρατορικό μυθιστόρημα την πληρέστερη έκφραση της. Εδώ έχει επέλθει πλήρης αντιστροφή: όσο μπουρνιασμένη και τρικυμισμένη η επιφάνεια, ό-

σο περισσότερα τέρατα και σημεία επικαλείται η πόλη, τόσο ληθαργικά ακίνητος παραμένει ο ανθρώπινος βυθός. Η μορφή χάνει τη σημασία που της είχε προσδώσει η παράδοση, και ο πεζός λόγος προκρίνεται έναντι του στίχου: είναι πιθανότατα πλησιέστερος στην προσληπτική δυνατότητα των μεσοστρωμάτων των ελληνιστικών μεγαλουπόλεων, γραμματισμένων αλλά όχι και γι' αυτό διανοούμενων, που ενδιαφέρονται για το «ψητό», την τλόκη, και α-

Του ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

διαφορούν για το όχημά της. Κάτι σαν τηλεόραση - με υπερβολή - σε σημερινή αντιστοιχία.

Φυσικά η «ελαφρότητα» της λογοτεχνίας αυτής δεν αποτελεί λόγο να τη γνιώριζουμε ανεπαρκώς. Εφόσον μάλιστα υπήρξε η κύρια είσοδος διά της οποίας η δυτική Ευρώπη προσέγγισε την αρχαία ελληνική λογοτεχνία μετά την Αναγέννηση. Η μετάφραση του μυθιστορήματος του Χαρίτωνος Χαιρέας και Καλλιρρόη από τον Βασίλη Λεντάκη ακολουθεί την έκδοση και μετάφραση των κατά Λευκίππην και Κλειτοφάντη από τον Πάργη Παιτρομανώλη, Ίδρυμα Γουλανδρή - Χορν, Αθήνα 1990 και την έκδοση ως καταπονημένη μελέτη του James Heug, Το αρχαίο μυθιστόρημα σε κλαή μετάφραση της Τζένης Μαστοράκη, Μαρμαρική, Ίδρυμα Εθνικής Γραμματείας, Αθήνα 1992. Ικανοποιητική αρχή, αν περί αυτής πρόκειται, παρόλο που η πρώτη γερμανική μετάφραση του Χαρίτωνος χρονολογείται το 1753.

Η αφήγηση του Χαρίτωνος αρχίζει στις Συρακούσες, όπου τα πανέμορφα παιδιά των δύο επισημότερων οικογενειών της πόλης, η Καλλιρρόη

του Ερμοκράτη και ο Χαιρέας του κυριότερου πολιτικού του αντιπάλου, κατορθώνουν με τη βοήθεια της Αφροδίτης να ξεπεράσουν τη γονική τους έχθρα και να παντρευτούν. Ο φθόνος των μητηρών που την εποφθαλμιούσαν διαβάλλει την Καλλιρρόη και εξάπτει τη ζηλία του Χαιρέα που παράφορος τη χτυπά και τη σκοτώνει, για ν' ανακαλύψει αμέσως μετά την αθωότητά της. Η νέα θάπτεται με σπαρασμό και πλήθος πολυτίμων κτερισμάτων, που προκαλούν τον κακοποιό θήρωνα και τη συμμορία του να γίνουν τυμβωρύχοι. Μαζί με τα πολύτιμα σκεύη από τον τάφο αποκομίζουν, ως πολυτιμότερη λεία, και την ίδια την Καλλιρρόη που είχε απλώς πέσει σε νεκροφάνεια. Τη μεταφέρουν στη Μίλητο που την πουλάνε στον επιστάτη του πάμπλουτου και αγαθού Διονυσίου, που μόλις τη βλέπει την ερωτεύεται ομοφρό.

Η άτυχη νέα αναγκάζεται από τη δύο μηνών εγκλωβισμένη της να ενδώσει και να παντρευτεί τον πλούσιο κύριο της, προκειμένου να νομιμοποιησει το αναμενόμενο παιδί του Χαιρέα. Εν τω μεταξύ στις Συρακούσες η αποκάλυψη της τυμβωρυχίας σπρώχνει το Χαιρέα στην αναζήτηση της γυναίκας του. Η τύχη τον ρίχνει πάνω στο σχεδόν ακυβερνήτο κάρβι-φάντασμα του Θήρωνα, από τον οποίο, μόνο επιβιώσαντα της συμμορίας, πληροφορείται τα καθέκαστα. Σπεύδει στην Ικνία, όπου όμως καταλήγει δούλος στην Καρία. Η περίπλοκη οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας του αποκάλυπεται και στο Διονύσιο. Η διελκυστίνδα των δύο αντρών για την κοινή γυναίκα τους κορυφώνεται στη Βαβυλώνα, σε δική ενόπιον του Μεγάλου Βασιλέα των Περσών που θα επιδικήσει την Καλλιρρόη στον έναν τους. Ομως την ε-

ρωτεύεται κι ο Βασίλεας. Το αδιέξοδο θα το λύσει ο πόλεμος που προκαλεί η στάση των Αιγυπτίων και που θα δώσει τη δυνατότητα και στους δύο συζύγους ν' ανταραθώσουν: ο Χαιρέας βοηθώντας τους Αιγύπτιους και ο Διονύσιος ως σύμμαχος του Πέρση Βασιλιά. Τελικά η Αφροδίτη σκηνοθετεί: προκαλεί τη συνάντησή των δύο νέων και τους βοηθεί να γυρίσουν στην πατρίδα για να ζήσουν καλά.

Παρά τη συσώρευση ιστορικών και γεωγραφικών σημείων αναφοράς, το σενάριο δεν έχει καμία σχέση με την ιστορία. Πρόκειται απλώς για άλλοι που απομακρύνουν από το παρόν προς το παρελθόν εν γένει, χωρίς άλλον προδιορισμό. Για το λόγο αυτό με περίσκεψη αντιμετώπιζω την υπόθεση του μεταφραστή, στο σημείωμα που επιστάσει μετά το κείμενο της μετάφρασης, ότι πρόκειται για συνεπίδητη παραποίηση του Χαρίτωνος στην κλασική περίοδο (σ. 143). Ακόμη δεν θα συμφωνήσω με την άποψη του ότι πρόκειται για κείμενο που απευθύνεται σε λόγο κοινό, το ίδιο πάνω κάτω που διάβαζε τον Όμηρο και τον Θουκυδίδη και όχι για «ροζ λογοτεχνία» προορισμένη για τις μάζες (σ. 145). Είναι αδύνατο ακόμη και το πιο ισοπεδωτικό βλέμμα να μην σκοντάψει πάνω στην άλλη αντίσταση που του προβάλλουν τα τόσα διαφορετικά, ως προς τον πολιτικό τους αντανακλούν, αυτά κείμενα. Το γεγονός ότι ο συγγραφέας παραβεί χωρίς από παλαιότερους συγγραφείς ενδεχομένως δείχνει τη δική του λογιούση, όχι του κειμένου του. Πόσοι, Έλληνες και Έξνοι, λόγιοι δεν «παραλογοτεχνούν» (ας θυμηθούμε, προχειρώς, όχι όμως και αναίτιως, από τον 19ο αι. τον Αλέξανδρο Ρ. Παγκαλή).

Όστόσο, παρά το χαρακτήρα κλισέ

Ο αγώνας της αγάπης σ' έν ιδανιστικό μυθιστόρημα των όψιμων ελληνιστικών χρόνων

Στο εξώφυλλο του βιβλίου, διπλή προσωπογραφία Φαγιούμ.

που στερεί από τη λογοτεχνία αυτή το βάθος, υπάρχει η χάρη της αφέλειας (δυστυχώς, παρά την αφέλεια της χάρης). Την αποδίδει η καλή μετάφραση, με έναν αέρα λογιούσης που θυμίζει σπουδαιοφάνεια του 19ου αι. και που προβάλλει το αστικό χρώμα του κειμένου ακόμη κι όταν μιλάει μάγικα - κάτι σαν πατίνια χρόνια.

Σπάνια πια έχει κανείς την ευκαιρία να πιάσει στα χέρια του βιβλία τυπωμένα σε μονοτύπια και με εκδοτική επιμέλεια τέτοιας ποιότητας. Γι' αυτό πρέπει να τη μνημονεύσουμε ιδιαίτερα, όπως και τα στολιδικά του κειμένου από την Πέρη Ιερειάδη που, γαλάζια, ροζ και φιοκτικά πα-